

A pozsonyi orvos-természettudományi egyesület vázlatos története.

Felolvasta az 1896. február hó 16-án tartott jubiláris közgyűlés alkalmával
Dr. *Fischer Jakab*, egyesületi tilkár.

Tisztelt közgyűlés! 1854. január 7-én egy kis társaság gyűlt egybe e városháza tanácskozási termében, hogy megbeszéljék a módot, miképen lehetne Pozsonyban egy olyan tudományos központot alkotni, mely érintkezési pontja legyen mindazoknak, kik a természettudományt ápolják és fejleszteni akarják, amely központból indulna ki Nyugatmagyarországnak különösen pedig Pozsony városának és környékének tudományos szempontból való kutatása és leírása. Ez a társaság a következő tagokból állott: Bolla János alreáliskolai igazgató, Fuchs Albert az evang. lyceumi physika tanára, Gratzl József városi tanácsos, Dr. Kornhuber András a főreáliskolán a természetrajz tanára, Mack Ede a vegytan tanára, báró Mednyánszky Dénes Molnár Imre városi főkönyvelő, Obermüller János a főreáliskola matematikai tanára. Pablasek Mór a főreáliskola igazgatója, Dr. Pawłovszky Sándor a pozsonyi kir. jogakadémia segédtanára végül Schneller Ágoston cs. k. százados. — Ez a társaság, melyhez később még Csáder hitszonok és Dietl póstatiszt csatlakozott azt határozta, hogy természettudományi egyesületet alapít és a tervezett egyesület alapszabályainak megalkotásával Kornhuber, Mack és Pawłovszky urakat bizta meg.

Ez a szűkebb bizottság alig egy hét alatt feladatának megfelelt és már január 17-én kész volt a folyamodvány is, amelyben az akkori szabályok szerint, ő felsége engedélyét

kérték ki, hogy az egyesület megalakulhasson. Annak dacára hogy az egyesület létrejöttét hathatósan pártfogolták, hogy gróf Attems, a helytartótanács helyettes elnöke is a folyamodványt a kabinet irodához pártolólág terjesztette fel; mégis több mint 1½ év mulva, 1855. augusztus 5-én érkezett le a királyi leirat, mely az alapszabályoknak bizonyos módosítása mellett a természettudományi egyesület létesítet megengedi. A társaság a módosításokat elfogadta, amire 1856. február 8 án a városi tanács által értesítettett, hogy azokat most már a magas belügyminiszterium is jóváhagyta úgy hogy az egyesület működését megkezdheti. Erre 1856. február hó 14-én egy nagy gyűlést hívtak egybe, hogy az egyesületet most már meg is alakítsák. Ezen a gyűlésen azonban még nem történt a végleges megalakulás, csak bizottságot választottak, mely a házszabályokat megállapítsa, és az alakuló közgyűlést egybehívja. Ebbe a bizottságba a már megnevezettek kivül beválasztották még Walterskirchen bárót, Plener Ignác udvari tanácsost és Dr. Schmidt Antal gymnasiumi tanárt. Végre 1856. márczius 15-én tartatott meg az alakuló közgyűlés, melyben Kornhuber tanár szép beszédben emlékezett meg a természettudományok fontosságáról és azok jelentőségéről, a megejtett választás alkalmával elnöknek választották Plener Ignác udvari tanácsost, pénzügyi igazgatót, alelnöknek Reiser Felix helytartó tanácsost, titkárnak Dr. Kornhubert, másodtitkárnak Mach Edét, szertárőrnek Schnellert Ágoston, pénztárosnak Kosteín János számtanácsost végül válaszmányi tagoknak Bolla, Fuchs Pawlovszky urakat és Dr. Mayr Gottfried városi főorvost.

Mielőtt azonban az egyesület működésére áttérnék csak néhány megjegyzést akarok tenni azokra, akik az egyesület alakuló közgyűlésén már mint tagok szerepelnek. Az egyesületnek ekkor már 216 tagja volt: 205 pozsonyi és 11 vidéki. Ezen tagok közül jelenleg még élnek és egyesületünknek tagjai: Kornhuber András, Mednyánszky Dénes báró, Plener Ignác, Liebleitner János, Nirschy István és Szlubek Gusztáv. Élnek még, de egyesületünknek már nem tagjai; Udvardy Ferenc, Csáder Károly, dr. Koch Alajos, Márffy Ágost, Michaelis Vilmos, br. Rolshausen Miksa és Schrör Gyula.

Az egyesület tagjai között különben úgy szólván minden hivatás, foglalkozás képviselve volt. Ott találunk számos iparost, kereskedőt, tanárt, orvost, mérnököt, gyógyszerészt stb. A főrangú világ is szép számmal volt képviselve. Az egyesület rendes tagjai között ott látjuk: Attems, Berényi, Deszasse. Esterházy, Karácsonyi, Königsegg, Pálffy grófokat és Sommaruga, Rolshausen, Mednyánsky és Walterskirchen bárókat.

Ilyen érdeklődés között indult meg az egyesület és már az első évben egyes tagok különösen pedig Kornhuber titkár oly hévvel látott neki a munkának, a természettudományok terén oly áldásos munkásságot fejtettek ki, hogy valóban nemcsak az egyesületnek, de a tudománynak is nagy hasznára váltak. Meghatározták Pozsony városa és környékének flóráját és faunáját a geológiai és klimatikus viszonyokat, ezekről és a természettudományok egyéb ágairól 25 ülésben referáltak, a mely ülésekben 26 tag 75 előadást tartott, nem számítva a népszerű előadásokat.

Az érdekesebb előadásokat és az egyes ülésekről szóló referátumokat vaskos kötetben ki is adták és az egyesület eme első kiadványát számos tudományos egyesületnek küldték szét, hogy azokkal csereviszonyba léphessenek. — E mellett megvetették a muzeum alapját is, a mely csakis ajándékozás útján már az első esztendőben ezernél több tárgyat számlál.

Az egyesület jó hírnevének megfelelőleg a tagok száma is tetemesen növekedett úgy, hogy az első év végén már 365 volt a tagok száma. Ezek közül mai napig is tagjai egyesületünknek dr. Kanka Károly és Feigler Károly, élnek de egyesületünknek már nem tagjai Bauer Sándor, Holubey József, Hauer Rudolf, Bezecznyi József.

Az egyesületnek második éve, ami a tagok munkásságát és érdeklődését illeti sem állott az első mögött, sőt azt lehetőleg túlszárnyalta, annak daczára hogy az egyesületet Plener elnökének áthelyeztetésével érzékeny veszteség érte. Nevezett 1857 július hó 9-én távozott és helyébe ideiglenesen Schoschulan Nándor pénzügyi tanácsost választották meg.

Az 1858 év március 15-én megtartott második közgyűlésen a titkár örömmel jelenthette az egyesületnek mind fokozottabb izmosodását. Már a második évben 36 még pedig nagy híribel és külföldi tudományos egyesülettel és akadémiával állottunk csereviszonyban, a tagok száma 429-re emelkedett, az egyesülettől hatóságok és egyesek tudományos dolgokban tanácsot vagy felvilágosítást kértek és nyertek, érdekes tudományos és népszerű előadások tartattak, a muzeum is örvendetesen gyarapodott, sőt a helytartó tanács a miniszterium engedélyével a jogakadémia épületében a museumnak számára helyiséget is bocsájtott rendelkezésre. Ezen az ülésen választották meg új elnöknek Königsberg Aulendorf Gusztáv grófot, a magyar erdészeti egyesületnek is elnökét és választmányi tagnak dr. Kanákát.

Az egyesület harmadik esztendőjében a tagok száma már 447-re, az egyesületek és akadémiák száma melyekke egyesületünk tudományos csereviszonyba lépett 80-ra szaporodott. Ebben az esztendőben főleg a Pozsony környékén található forrásvizek elemzése képezte a tudósok vizsgálatának tárgyát. Ugyancsak ebben az évben alakult meg az orvosi szakosztály és történt — sajnós — hiru kísérlet egy gazdasági szakosztály létesítése iránt. — Meg kell itt má emlékezni az egyesület könyvtáráról is mely rövid 3 év alatt 742 kötetet és 325 füzetet tett ki.

A következő 60-as évek politikai viszonyai nem kedveztek az egyesületi életnek. Eddig évenként egyszer sőt 1858-ban évente kétszer is jelentek meg az egyesület közleményei nyomtatásban. 1860-tól kezdve a buzgóság már lankad és az 1860 és 1861. egyesületi év már csak együttesen egy kötet közlemény birt produkálni. 1860-ban a tagok száma már 407-re apadt, 1861-ben az egyesületet az a nagyvesztés érte, hogy Kornhuber András az egyesületnek nemcsak buzgó titkára, de igazán teste és lelke is, a bécsi polytechnikum tanárává neveztetvén ki, állásáról leköszönt. Helyébe Mack Ede tanár lépett, ki szintén egyik volt az egyesület legbuzgóbb tagjainak. Ő különösen a népszerű előadások rendezésében tűnt ki, valamint titkárságának első két évében az egyesület közleményeit „Correspondenz

blatt" cím alatt havonta egy-egy ivnyi terjedelemben adta ki. A politikai viszonyok változása, névszerint a helytartó tanács és egyéb vele kapcsolatos hivatalok feloszlatása volt az oka annak, hogy a tagok száma időközben annyira lepadt hogy 1863. már csak 76 fizető tagja volt az egyesületnek, 1860 óta nem is tartatott már közgyűlés annak dacára, hogy előbb Kornhuber titkár, majd 1864-ben Königsegg gróf elnök is távozott. Végre 1865-ben közgyűlést hívtak egybe mely alkalommal elnökké Mednyánszky Dénes báró, alelnökké Gottl polgármester, titkárrá Mack Ede, titkár-helyettesekké dr. Kanka és dr. Ruprecht, pénztárossá dr. Rigele Ágost választattak meg. Választmányi tag lett dr. Tauscher Béla. — Jellemző adatnak említem fel ebből a korból azt a tényt, hogy a választmány már 1861-ben egyesek felszólalására kénytelen volt foglalkozni a magyar nyelv kérdésével is és kénytelen volt oly határozatot hozni, miszerint a választmány éppenséggel nem ellenzi a magyar nyelven tartandó előadásokat sem, amennyiben azoknak tárgya az egyesület céljának megfelel és amennyiben azokra vállalkozó akad. 1866-ig azonban sajnos vállalkozó erre még nem akad, ámbár nagy haladásnak kell már tartanunk azt, hogy az 1864—65. év könyvben már két eredeti magyar dolgozatot találunk. Az egyiket Haszlinsky Frigyes írta ezen címen: *Eszaki Magyarhon s különösen a magas Tátra májmosai*, a másikat báró Mednyánszky Dénes „a curare méregről“.

Az 1866-diki háború és a rákövetkező politikai átalakulások, azoknak az erejét és munkásságát is lekötötték, kik az egyesület javát mindig a szívéükön hordrák. Ha nem is szűnt meg egészen az egyesület működése, de csak is arra szorított, hogy időnként népszerű előadások által a természettudományok egyes ágai iránt az érdeklődést felkeltsék.

Nem hagyhatom azonban megemlítés nélkül azt a kiváló szerepet, melyet az egyesület a magyarországi természetvizsgálóknak 1865. augusztus havában Pozsonyban tartott vándorgyűlésén játszott. Nem csekély anyagi áldozatokkal természettudományi tárgyából fényes kiállítást rendezett, mely az ide özönlött szaktudósok osztatlan elismerését vivta

ki. Egy vaskos kötetet adott ki Pozsony és környéke címen, melyben Kornhuber András, Pozsony városának és megyéjének helyrajzi, vizrajzi, égalji, földtani viszonyait floráját és faunáját ismerteti. Rakovszky István Pozsony történetéből közöl érdekes adatokat, Szekesi Tamás tanár Pozsony városát és környékét helyrajzi és statisztikai szempontból ismerteti, dr. Kanka Károly az egészségügyi és orvosi viszonyokat tárgyalja, védül dr. Rómer Flóris a régészeti műemlékekről nyújt érdekes ismertetést.

1869. január 4-én tartotta az egyesület 4 év után első közgyűlését, a melyben Mack Ede titkár utolsó jelentését terjeszti elő, minthogy Pozsonyból távozni volt kénytelen. Helyébe dr. Kanka Károlyt választották meg titkárnak. Elnök újból Mednyánszky Dénes báró lett. Dr. Kanka titkársága alatt az egyesület újból neki indult a virágzásnak. A tagok száma 1896-ban 50-re apadt és dr. Kanka titkárságának második évében már 98-ra szaporodott. De nemcsak a tagok számában nyilatkozott az egyesületben kifejlődött mozgalmassabb élet, de nyilvánult abban is, hogy több tudományos szakülést tartottak, és a természettudományokat több népszerű előadással is igyekeztek terjeszteni és fejleszteni. Nem kevesebb mint 162 tudományos egyesület és akadémia állott velünk csereviszonyban és dr. Kanka azáltal hogy két évenként a közlemények kiadását szorgalmazta, ezt a csereviszont kellően fenn is tudta tartani. De hiába volt a titkárnak sohasem lankadó buzgósága, a megújuló Magyarország politikai élete absorbeálta az emberek érdeklődését. Hozzájárultak még az életküzdelem folyton fokozódó nehézségei, az egyre nagyobb tért hódító realizmus, mely a legnagyobb közönnyel viseltetett minden tudományos törekvés iránt és minden becsületes igyekvést kicsinylő gunyval fogadott, és mindehhez járultak még azok a bizonyos speciális pozsonyi helyi viszonyok, melyek a nyelvi kérdést immár hazafias szempontból bírálgatták, kárhoztatták és anathémát kiáltottak minden német előadásra, anélkül azonban hogy ők maguk hazánk nyelvén tartott előadások által a németeket kiszorítani igyekeztek volna. És ha most tekintetbe vesszük, hogy az

egyesületnek legbuzgóbb tagjai egymás után vagy eltávoztak mint pld. báró Mednyánszky elnök, vagy sajnos elhaltak mint pld. Gottl polgármester, ki Mednyánszkyt követte az elnöki széken, Schneller a kitünő custos, és utána Steltzer, akkor valóban még csodálkozni lehet, hogy az egyesület általában fel nem oszlott, hogy voltak még egyesek, kik ilyen mostoha viszonyok között is szívósan ragaszkodtak hozzá, kik egymagukban minden segítség és támogatás nélkül fenntartották azt, fenntartották a csereviszonyt, a tudományos érintkezést, a tudományos egyesületekkel és akadémiákkal, kik ritka kitartással őrködtek a muzeum és a könyvtár felett, kik azt növelték és gyarapították. Egyesületünk örök hálára van nekik lekötelve első sorban dr. Kanka Károlynak, aki egymaga 5 évkönyvet szerkesztett, akinek szerénységénél csak a kötelességtudása nagyobb. Ő nógatta, ő biztatta, ő serkentette és készítette tagtársait munkára, titkári jelentései pedig klasszikus mintául szolgálhatnak. Kivüle, Pozsony város orvosi karának köszönh-ti az egyesület fennmaradását. A természettudományi előadások ugyanis mind ritkábbakká váltak, de annál gyakrabban tartott ülést az orvosi szakosztály úgy, hogy az utolsó években már tisztán csak az orvosok jöttek időközökben össze, hogy érdekesebb eseteiket megbesz-eljék. Így esett meg, hogy az 1891-ben kiadott évkönyv már csupán csak ilyen orvosi ülések jegyzőkönyveit tartalmazza. Ezekben a jegyzőkönyvekben már nyomát láthatjuk annak, mikép óhajtották a tagok az egyesületet úgy reformálni, hogy az tevékenységét minden irányban új erővel kifejtse. Ezen reformtörekvéseknek nagy lendületet adott gróf Pálffy János, egyesületünknek eme kiváló jóakarója, aki sétatéri palotájában egy terjedelmes, több szobából álló lakást ingyen engedett át társulatunknak.

Egy 1891. december 8-án megtartott rendkívüli közgyűlésen elfogadták az új alapszabályokat, melyeket dr. Dobrovits, dr. Fischer, dr. Schmid, dr. Velits és dr. Zsigárdy tagokból álló bizottság dolgozott ki és a melynek lényege az, hogy az egyesület, pozsonyi orvos-természettudományi egyesület elnevezés alatt új címet kap, melynek két külön szakosztálya van, még pedig

orvosi és természettudományi. Mindegyik szakosztály teljesen önállóan működik külön tisztviselőkkel, kik a központi tisztviselőkkel együtt a nagy választmányt képezik.

Januárban 4 esztende lesz, hogy az egyesület ezen új zászló alatt vitorlázik, és ha ez idő óta több eredményt birtunk elérni, az kétségtelenül nemcsak az egyesek buzgóságának köszönhető, mert hiszen ez azelőtt sem hiányzott, de köszönhető a részben megváltozott viszonyoknak is. — Hála Istennek ma már szaporodik az a gárda, mely hátat fordít a rideg realismusnak és ismét ideális törekvések felé igyekszik. A politika nem hat már az ujság ingerével és bár senszátiót kereső korban élünk, épen a senszátiók közepette megnyugvást érzünk, ha a természet ölébe térünk vissza és azokat az igazságokat kutatjuk, melyek nem a szeszélyes divatnak vannak alávetve, de melyek örökké tartanak és a melyeknek kutatása nagyobb élvezetet okoz, mint azok a léha játékok, melyekkel pillanatnyi izgalmak között csak az időt ütjük agyon. — A természetvizsgáló folyton kutató elméje sok olyan törvényt ismer fel, mely nemcsak a természettudományokra hat ki, de kihat az egész emberiségre és így ez az ideális, a realismus által kigúnyolt tudományos törekvés az emberiségre is a legnagyobb haszonnal jár.

Végül engedjék meg, hogy itt egyesületünknek eme vázlatos történetét avval fejezzem be, amivel első titkári jelentésemet befejeztem.

A mi feladatunk tisztelt tagtársaim, hogy első sorban a tudományokat ápoljuk és terjesszük, de soha a nemzeti szempontokat szem elől téveszteniünk nem szabad. Ahol csak lehet a magyar fogja dominálni az előadások nyelvét, a mint a hivatalos nyelve egyesületünknek is, de azért a méltányosságot mi magyarok szintén szem előtt nem tévesztjük és szívesen teszük meg németajku de magyarérmü polgárainkkal szemben is kötelességünket, hogy esetleg — ha arra vállalkozó akad — az ő nyelvükön is népszerűsítsük az orvos és természettudományokat. Ámde igyekezzünk a magyar előadások sokasága és tartalmasága által felkelteni még azokban is a vágyat édes hazánk nyelvének megtanulása iránt, a kikben a tudományok iránti vonzódás már gyökeret vert.

ZOBODAT - www.zobodat.at

Zoologisch-Botanische Datenbank/Zoological-Botanical Database

Digitale Literatur/Digital Literature

Zeitschrift/Journal: [Verhandlungen des Vereine für Naturkunde zu Presburg](#)

Jahr/Year: 1897

Band/Volume: [NF_9](#)

Autor(en)/Author(s): Fischer Jakob

Artikel/Article: [A pozsonyi orvos-termeszettudományi egyesület vazlatos tort6nete 3-10](#)